

cepte explica, mitjançant una abreviatura, allò que designa el topònim, ja sigui un barri, una edificació, un lloc del litoral, una serra, etc. El volum i la pàgina indiquen el lloc on es troba cartografiat. Els topònims es presenten indexats a partir de la seva part denotativa. Els genèrics, quan en tenen, es transcriuen en minúscula, però els noms de cases i altres instal·lacions humanes s'hi veuen reflectits en majúscula.

Som davant una obra que dignifica, sobretot, el Principat de Catalunya, però també, per extensió, tots els territoris de parla catalana, una obra que duu el segell de les coses fetes a consciència, amb amor i sense presses, però sense pauses. S'hi han implicat un nombre elevadíssim de persones, entitats i ajuntaments. Han estat necessàries tres grans pàgines de lletra petita i atapeïda per deixar constància dels seus noms. És una eina d'abast ampli que ha de foragitar dels espais públics grafies vergonyants de la nostra terra, a les quals ja estàvem massa acostumats. Ningú, a partir d'ara, que tenguí responsabilitats en matèria de retolació podrà al·legar ignorància. Si som un poble com som, que sentim tant l'estimació de la llengua i del territori ens hem de sentir orgullosos d'aquesta catedral de la toponímia referenciada, perquè els noms de lloc són la llengua directament adherida a la terra. Són el compendi de la història col·lectiva, no sols de la del poble català que els usufructua fa més de mil anys, sinó també de la de tots els pobles que han sojornat en la terra de la nació catalana i han deixat els solatges de les respectives llengües que enriqueixen enormement el patrimoni onomàstic del qual disposam. Llegir les veus que apareixen transcrites en aquesta meravella de publicació és fer un atractiu viatge a través de l'espai i a través del temps. És reproduir un ventall de parlars catalans, però també d'àrabs, llatins, preromans i d'altres. Els noms de lloc són infinitament molt més que unitats lingüístiques identificadores de territoris. Per a qui disposa d'un mínim de sensibilitat, un topònim pot despertar un nombre infinit de sensacions i emocions. Felicitem-nos, doncs, de la sort de disposar de tan preuat joell i esperem que en un esdevenir no gaire allunyat tots els nostres països puguin tenir els seus repertoris toponímics cartografiats amb el mateix detall, precisió i correcció.

Cosme AGUILÓ
Institut d'Estudis Catalans

Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord. 2007. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Universitat de Perpinyà, 130 p.

Aquesta obra té una presentació i una introducció bilingües, en català i en francès, la qual cosa demostra el seu interès per la situació lingüística peculiar d'aquest trosset de Catalunya. Segueix el nomenclàtor pròpiament dit, dividit per comarques: Aspres, Alta Cerdanya, Conflent, Rosselló i Vallespir. Tenint en compte l'especificitat de l'entitat administrativa *Département des Pyrénées-Orientales*, s'ha afegit un apèndix destinat a la regió occitana del Fenollet que hi és inclosa. A cada comarca, apareix el nom dels municipis (per ordre alfabètic) i per a cada municipi, un llistat de topònims encapçalat pel mateix municipi, seguit per llocs menors, que «han estat triats en funció de la seva utilitat en la localitat, perquè són d'ús corrent o prou coneguts pels habitants antics o recents» (p. 13). És evident també que la seva quantitat varia segons l'extensió dels termes. Per exemple, trobarem cinc noms a Sant Joan la Cella, mentre que se'n registren quaranta-sis a Prats de Molló que té un territori immens. L'ordenació de les entrades s'estructura en quatre columnes. Després de l'entrada principal, «a la segona columna hi ha la categoria geogràfica en cursiva (consignada generalment per una abreviatura). A la tercera columna figura la transcripció fonètica de cada topònim. A la quarta columna s'ha consignat la forma francesa oficial quan en té» (p. 14). El recull s'acaba amb dos índexs separats; el primer, *dels noms dels municipis i dels caps municipals de la Catalunya del Nord*, i el segon *del Fenolledès*.

La substitució progressiva de la llengua catalana pel francès entre el segle XVIII i el segle XX al nord de l'Albera afecta avui quasi tots els àmbits de la societat. En l'esfera formal (administracions, ensenyament, sanitat...) el català és gairebé invisible. Les excepcions (escoles de la Bressola, Arrels, línies bilingües de l'*Éducation Nationale*, retolació bilingüe a la ciutat de Perpinyà i a certs pobles) no han alterat

mai la dinàmica, ara multiseccular, d'una francesització que continua arraconant la llengua catalana fins i tot en l'ús privat dels reduïdes més conservadors, com ara la pagesia o el món gitano. Aquesta situació inquietant que concerneix també la toponímia, ha estat ben considerada pels redactors del *Nomenclàtor*: «No n'hi ha prou d'establir una grafia ordinària perquè en el nostre cas, de llengües en contacte, català i francès, hom corre el risc de pronunciar d'acord amb el sistema gràfic francès els topònims escrits en català i corrompre així la pronúncia genuïna. És el cas, per exemple, de Palau [pa'law], pronunciat sovint [pa'lo] com si fos un topònim francès, o Cabestany [kabès'taŋ], pronunciat incorrectament [kabesta'ni]. Cal refermar que aquestes són pronúncies incorrectes i aberrants, sempre desaconsellables des del punt de vista científic, encara que hagin arrelat entre la població afrancesada» (p. 12). La realitat però supera una mica aquesta última afirmació. La població afrancesada no representa avui un sector de la societat nord catalana, sinó, llevat d'escasses excepcions, la seva totalitat. Les pronúncies gairebé increïbles de *Palau* [pa'lo], *Cabestany* [kabesta'ni], *Cànoes* - normalment ['kanus] - : [kano'es], *Castellnou*: [kastel'nu], etc. són malauradament, generals. L'únic referent cultural compartit pel conjunt de la societat nord-catalana, és a hores d'ara el francès, la qual cosa ha anat imposant una lectura afrancesada de tots els topònims majors com a model formal. En aquestes circumstàncies especials, s'ha de valorar clarament la utilitat de les transcripcions fonètiques de l'obra. La francesització general ha produït efectes curiosos i variables en els noms acabats en *t*. En els veïnats i municipis més modestos: *Benat*, *Finestret*, *Mentet*, *Mosset*, *Tellet*... La pronúncia correcta amb [t] final s'ha mantingut amb certa estabilitat. Aquesta regla natural des d'una perspectiva catalana, no ha resistit l'onada francesitzadora que ha afectat els nuclis més importants i comença a desfigurar els més petits. *Canet* s'ha convertit en [ka'ne], *Ceret* en [se're], *Montescot* en [mòtes'ko], *el Neret* (un veïnat del Voló, atestat antigament *Lo Naret*) s'ha trasmutat en [lo na're], etc. No cal dir que la *r* bategant alveolar com la *r* vibrant, han quedat arraconades per la *r* uvular "francesa" única que ja s'ha imposat entre la població jove.

Tornant al contingut estrictament del *Nomenclàtor*, no amagarem el goig de trobar-hi dotzenes de noms restablerts en la seva vestidura natural: *els Banyes d'Arles* ("Amélie-les Bains"), *Bulaternera* ("Bouleternère"), *Ceret* (sense accent inútil), *Fontpedrosa* ("Fontpédrouse"), *Illa* ("Ille-sur-Tet"), *Matamala* ("Matemale"), *Pontellà* ("Ponteilla"), *Sallagosa* ("Saillagouse"), *Sant Joan la Cella* ("Saint-Jean-Lasseille"), *Serrallonga* ("Serralongue"), *Sureda* ("Sorède"), *Toluges* ("Toulouges"), *Vallestàvia* ("Bailléstavy"), *el Voló* ("Le Boulou"), etc.

La nostra curiositat per l'onomàstica no ha abraçat mai els milers de topònims de la Catalunya del Nord evidentment. Provarem tanmateix de comentar certs detalls del nomenclàtor tot fent algunes propostes i preguntes sobre dubtes.

Pel que fa a l'article, constatem el seu ús abusiu davant del topònim *Sant Martí* del *Canigó* (Castell de Vernet, Conflent) que és, en realitat, *Sant Martí* de *Canigó*. Al nom mateix de la muntanya emblemàtica del Pirineu català, l'article hauria de considerar-se secundari (encara que hagi progressat al segle xx) tal com ho demostra a bastament la història (vegeu Ponsich, Pere (1980): *Terra Nostra*, núm. 37, «Límits històrics»). Centrant-nos ara en uns quants noms propis del Vallespir, a la *Vallera* (hidrònim de Ceret, atestat amb *b* en la documentació antiga: *loco vocato Bellera* 1407, *riparia de Ballera* 1656, *ribera de Ballera* 1701) no ens consta tampoc la presència de l'article *la*. A les *Embauçades* (Reiners), que no és una edificació i un indret, sinó un indret simplement, la forma moderna plural no es pot considerar secundària ja que va substituir, a partir del segle xvii, l'antiga *Embauçada* singular (per aquestes qüestions vegeu Cailà / Escudero: *Història dels noms de Reiners*. IEC, 2005). Sobre la denominació *mas* o *can* present davant de molts noms de casa, els dubtes comprensibles en alguns casos (perquè la documentació contradiu a vegades la llengua parlada) s'han d'esvair quan l'ús oral és inequívoc. Per exemple *cal Batlle Vell* i *can Roca* a Tellet (Aspres, però lligat al Vallespir) s'han d'imposar davant de *mas del Batlle Vell* i *mas Roca* que no tenen ressò en la llengua viva. Havent subratllat la importància de les transcripcions fonètiques, voldríem preguntar si no és excessiva l'estandardització de noms acabats en *ó* tònica tancada com ara de *Peiró* [pəj'ro] (Tellet). En aquest exemple recollim concretament [pij'ru] amb *u* oberta. *Peiró* se situa a l'àrea oriental del Vallespir, on des del segle xvi almenys, constatem un tancament de la *o* tònica tancada en *u* (en municipis propers, les trans-

cripcions de la *Pedragosa del Pont*, *serrat de Fontdragó*, *Roirós*, i *can Font*, a Ceret, a Oms, o a Tellet mateix, fan aparèixer lògicament [u] en lloc de [o]). Aquest tret uneix la zona al conjunt dialectal rossellonès, i recorda de pas, una comunitat antiga amb el llenguadocià. D'altra banda, no sabem si es pot considerar legítima la forma *Morellàs*, escrita amb *o*, quan les atestacions presenten sistemàticament *Maurellàs* (l'accent és nostre). La reducció del diftong àton [aw] > [u] habitual en aquesta regió, no ha impedit que es conservés l'ortografia d'altres noms ben atestats amb *au*: *Coll de Baucells* [kolðəβu'seɫs], *Mas Tauriac* [mastu'riak] (tots dos al terme de Ceret). Des d'aquest punt de vista *Morellàs* seria una excepció?

Les propostes de normalització recents de la toponímia nord-catalana han produït iniciatives diverses però sempre útils. En les monografies locals, la bibliografia bàsica hauria pogut incloure els treballs sobre Conflent de Didier Payré i en les obres generals, amb els seus encerts i desencerts, no hauria d'haver oblidat el monumental *Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines, citats a continuació.

COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes i Caixa de Pensions «La Caixa».

PAYRÉ, Didier (1992): *Toponymie de Nohedes*. Nohedes: Association Gestionnaire de la Réserve Naturelle de Nohedes.

— (1997): *Toponymie de Jújols*. Jújols: Réserve Naturelle de Jújols.

En la divisió comarcal del nomenclàtor, que suposa un coneixement molt precís del territori nord-català i no facilita gaire la lectura de l'obra, ens hauria agradat de trobar un índex general amb tots els municipis i els topònims menors per a localitzar-los i comparar-los amb més comoditat. Preguntem doncs: calia, en aquesta divisió, afegir la comarca dels Aspres que correspon a un concepte estrictament geogràfic sense fonament històric?

En definitiva, tot i algunes mancances, poc significatives pel nombre de topònims tractats, aquest trosset de Catalunya disposa d'ara endavant d'una eina nova, seriosa, de consulta imprescindible, avalada per l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de Perpinyà, és a dir, amb representació quasi oficial. Desitgem una gran difusió al *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord* i esperem que les autoritats administratives del país li donaran el suport que li és menester.

Jean-Paul ESCUDERO

Pompeu Fabra. Obres completes. A cura de Jordi MIR i Joan SOLÀ. Institut d'Estudis Catalans, 2005-2011, 7 volums.

«Les obres de Pompeu Fabra, el lingüista català més il·lustre i un dels més lúcids i efectius d'Europa, avui no es troben al mercat a disposició de les persones cultes en general.» Així iniciaven l'any 2005, Jordi Mir i Joan Solà (†), promotors, impulsors i directors de l'edició de les *Obres completes* de Pompeu Fabra, la breu introducció amb què encapçalaven el primer volum d'aquesta magna empresa editorial. I aquesta afirmació, tan clara i tan elemental, que justificava l'empresa que aleshores s'iniciava, avui, venturosament, ja no correspon a la realitat: els estudiosos, les persones cultes en general, que deien Mir i Solà fa sis anys, ja poden trobar al mercat una part considerable de la grandiosa obra de Pompeu Fabra, formada per set voluminosos volums, si se'ns permet la redundància formal, que han anat apareixent gradualment durant aquests anys, el darrer d'ells, el setè, que conté la integritat de les *Converses filològiques*, tot just fa uns quants mesos. És el resultat tangible d'un esforç titànic, tenaç i indefallent, guiat i presidit tothora per la convicció profunda de la significació i de la importància, la transcendència, que representava per a la nostra llengua, per a la nostra cultura, i fins i tot per a la vida mateix del nostre poble la disponibilitat permanent de l'obra completa de qui va fer possible que la llengua catalana fos, de nou, un instrument de comunicació apte per a tots els usos de la vida moderna.